

بازبینی و بررسی اثرات گردشگرپذیری مناطق روستایی در «رویکرد فراتحلیل» با تاکید بر زمینه‌های گسترش صنعت گردشگری

سید مناف هاشمی - پژوهشگر دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران.
سید علی حسین پور* - کارشناس ارشد شهرسازی، دانشکده هنر و معماری دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

Surveying the impacts of tourism in meta-analysis approach with the emphasis on improvement of tourism industry

Abstract: tourism is an enhancing industry in the world that grows GNP & GDP and to be made available sustainable livelihood. So, in this category should be considered the limitation confirm to ability and threats to opportunities. The goal of research is the surveying the impacts of tourism in rural region with attention to sustainable development in this district. The research method is descriptive and analytical approach. The results of research show the corporation between the elements of tourism industry and physical infrastructure is necessary. In the end of article, indicate the policy and strategy to improvement tourism industry in Iran.

Keywords: sustainable development, rural tourism, policy and strategy of tourism.

چکیده

گردشگری از جمله صنعت‌های رو به گسترش در جهان حاضر است که میزان ارزش افزوده و درآمد حاصل از آن، نقشی عمده در «تولید ناخالص ملی» و برخورداری شهروندان از «معیشت پایدار» دارد؛ چنان که امروزه، التفات به مراتب و شکلگیری گردشگری در انواع مختلف آن، از گردشگری روستایی گرفته تا گردشگری سلامت، مورد توجه بیشینه کشورهای در حال توسعه با شرایط متناسب با ایران، قرار گرفته است؛ لذا در مواجهه با این پدیده باید به گونه ای اندیشید که ضمن رفع تمامی ابهامات و تصورات ناسازگار با واقعیات جاری در روستا، «محدودیتها» را به «امکانات» و «تهدیدات» را به «فرصت‌ها» تبدیل نمود. در این راستا، توجه به برخی اثرات این راهبردها در توسعه منطقه ای بسیار راهگشا خواهد بود. هدف از این مقاله، بررسی اثرات توریسم روستایی در توسعه پایدار مناطق روستایی می باشد. روش تحقیق در این مقاله، مبتنی بر «روش تحلیلی - توصیفی» بوده و اطلاعات مورد نیاز آن با استفاده از ابزار گردآوری داده ها: کتابخانه ای و در عین حال، برخی مطالعات میدانی جمع آوری شده است. نتایج تحقیق حاضر نشان می دهد که این رهیافتها، تلفیقی مبتنی بر وابستگی و ارتباط متقابل بین همه عناصر و دست اندرکاران صنعت گردشگری روستایی و همچنین نیازهای زیرساختی و فیزیکی برای هرکدام از این عناصر به همراه یک برنامه ریزی جامع جهت همکاری و هماهنگی بین برنامه ریزان و کارشناسان در ارتباط با میزان منابع و نیازهای مردمی جهت ایجاد توسعه پایدار روستایی می باشد. در پایان، ضمن اشاره به اثرات گردشگری در مناطق هدف، مواردی چند در جهت بهبود گردشگری روستایی در ایران بالاخص در نمونه موردی در قالب سیاستها، راهبردها و برنامه‌های اقدام، بیان می گردد.

واژگان کلیدی: برنامه ریزی پایدار، توریسم روستایی، سیاستها و راهبردهای گردشگری.

مقدمه و طرح مسئله

گردشگر داخلی و خارجی سوق داده است. بدین منظور در مقاله حاضر سعی می‌شود مسئله توسعه پایدار را مد نظر قرار داده و مدل‌های مورد راهبردی در جهت نیل به این اهداف در منطقه مورد بررسی قرار گیرد و یافته‌های حاصل بصورت مختصر ارائه گردد.

برنامه ریزی پایدار توریسم روستایی

«کنفرانس جهانی توریسم روستایی» (2006, Rural Tourism Conference)، توریسم روستایی را شامل انواع گردشگری با برخورداری از تسهیلات و خدمات رفاهی در نواحی روستایی می‌داند که امکان بهره‌مندی از منابع طبیعی و جاذبه‌های طبیعت را همراه با شرکت در زندگی روستایی (کار در مزرعه و کشاورزی) فراهم می‌آورد. در «برنامه ریزی و توسعه گردشگری»، اهداف مهم هستند و به آن یک جهت کلی می‌دهند و به طور واضح نشان می‌دهند که بعضی از اهداف مهم‌تر از بقیه هستند. برای روشنی اهداف عام و خاص، پارامترهای مدیریتی به کار گرفته می‌شوند تا اثرات را کاهش دهند. این نحوه برنامه‌ریزی شامل همکاری و هماهنگی بین برنامه‌ریزان و کارشناسان در ارتباط با میزان منابع و نیازهای مردم بومی و توریست‌های خارجی می‌باشد (Lawson, 1998 & Baud). یک ویژگی فرایندهای طبیعی برنامه‌ریزی چند بعدی و چند رشته بودن است. یک ویژگی فرایندهای طبیعی برنامه‌ریزی چند بعدی و چند رشته بودن است. یک رهیافت برنامه‌ریزی کاربری پایدار، مستلزم ایجاد واحدی از فضا یا چشم انداز اکوسیستم طبیعی است تا فرآیند برنامه ریزی بر مبنای این واحدها هدایت گردد (Lupton, 1997 & Court). این رهیافت تلفیقی مبتنی

یکی از مهمترین مشکلات در کشورهای در حال توسعه، مسائل و چالش‌های توسعه روستایی است؛ چرا که راهبردها و اهداف گذشته در زمینه توسعه روستایی موفقیت آمیز نبوده و نتوانسته است تا عمده مسائل روستاها را در حوزه معیشت پایدار و بهبود زندگی روستاییان تامین کند. این مسئله باعث شده است که در سالهای اخیر، توسعه روستایی مورد توجه برنامه ریزان، نظریه پردازان و مجریان حکومتی قرار گیرد و «توسعه فضایی گردشگری»^۱ در اهم موارد معطوف به اقدام، قرار گیرد. البته باید اذعان داشت که توریسم به تنهایی نمی‌تواند جوابگوی همه نیازهای روستاییان باشد و باید در ارتباط تنگاتنگ با سایر بخشهای اقتصادی و با برنامه ریزی اصولی قرار گیرد تا بتواند نتایج و پیامدهای مناسبی در جهت توسعه و بویژه توسعه پایدار نواحی روستایی به همراه داشته باشد. در ضمن بایستی «عوامل موثر بر توسعه گردشگری»^۲، «عناصر گردشگری در مقصد»^۳ و «قابلیتهای مقصد گردشگری»^۴ نیز در فرایند «برنامه ریزی گردشگری»^۵ مورد توجه ویژه قرار گیرد. توسعه روستایی فرآیندی است که منجر به ارتقاء، توانایی روستاییان برای کنترل محیطشان بشود؛ بنابراین توسعه توریسم در نواحی روستایی از یک طرف می‌تواند نقش مهمی در متنوع سازی اقتصاد جوامع روستایی و بستر و زمینه ساز توسعه پایدار روستایی باشد و از طرف دیگر وسیله ای برای تحریک رشد اقتصاد ملی (از طریق غلبه بر انگاره‌های توسعه نیافتگی و بهبود استانداردهای زندگی مردم محلی در منطقه) به حساب آید، همین مقوله منجر به ایجاد عرصه رقابتی برای همه کشورها شده و آنها را به سمت برنامه ریزی و سیاستگذاری جذب

۱. در رابطه با فرایند توسعه فضایی گردشگری باید گفت که فضاهای گردشگری در فرایند توسعه خود چهار مرحله شروع، رشد، بلوغ و افت یا تجدید حیات را طی می‌نمایند.
۲. توسعه گردشگری در هر مقصد در گرو فراهم آمدن شرایط در دو قطب گردشگری (مبداء و مقصد) می‌باشد.
۳. جاذبه‌ها، مراکز اقامتی، سیستم حمل و نقل، تاسیسات زیربنایی و روبنایی.
۴. منظور از قابلیت‌ها تمامی پتانسیلها و جاذبه‌هایی است که در یک مقصد گردشگری وجود دارد که بدون توجه به بالفعل شدن یا نشدن و بدون توجه به فراهم آمدن عناصر پشتیبانی‌کننده در نظر گرفته می‌شوند.
۵. بطور کلی برنامه ریزی عبارت است از طراحی علمی، خردمندانه و نظام مند فعالیتها در ذهن، جهت دستیابی به اهداف مورد نظر آینده.

بر وابستگی و ارتباط متقابل بین همه عناصر و دست‌اندرکاران توریست و همچنین نیازهای زیرساختی و فیزیکی برای هر کدام از این عناصر است (Court & Lupton, 1997).

علاوه بر این، «اوپرمن» (Oppermann, 1996:38) نیز توریسم روستایی را در ارتباط تنگاتنگ با توریسم مزرعه‌ای و نهادینه کردن ارزش کشاورزی در جامعه می‌داند که مناطق پارک‌های ملی و حیات وحش حفاظت شده را شامل نمی‌شود. «لاکوویدو» (Lakovidou et al, 1995:21)، توریسم روستایی را گونه‌ای فعالیت تفریحی و انتخابی می‌داند که کار در مزرعه (کاشت، داشت و برداشت محصولات کشاورزی)، فروش صنایع دستی و مشارکت در زندگی کاملاً روستایی را در بر می‌گیرد. علاوه بر این، توریسم را در برگیرنده گستره‌ای از فعالیتها، خدمات و تسهیلات تفریحی و ایجاد آرامش برای گردشگران می‌داند که بوسیله کشاورزان و ساکنان روستا، برای جذب و نگهداشت گردشگران در راستای افزایش و کسب درآمد صورت می‌گیرد که گونه‌ای از فرایندهای توسعه روستایی بشمار می‌رود (Cannon, 1994: 2). این همکاری مستلزم ارائه دیدی کلی و همه جانبه از عناصر روستایی است به نحوی که این ارتباط متقابل صرفاً به آن محیط خاص محدود نشود و نحوه تاثیر آن در سطح ملی و جهانی نیز مورد توجه قرار گیرد. جنبه‌های پایدار، عموماً به نحوه تنظیم ارتباطات محیط روستایی با محیط طبیعی اطراف بوده است. باید توجه داشت که همه سیستم‌های طبیعی خود تنظیم هستند؛ بنابراین چالش عمده در این مبحث، ارتقای توانایی خود تنظیمی سیستم است به نحوی که نیازهای بیولوژیکی نیز دستخوش تغییر نگردد. اساس پایداری در سیستم‌های خود تنظیمی در حقیقت، مدیریت فعالیتهای انسانی نسبت به مداخله مستقیم در عناصر سیستم است (WTO, 2002). مدیریت نیز عموماً باید متمرکز ارائه امکانات و تسهیلات برای بهره‌برداری پایدار بپردازد، نه اینکه به فکر کسب درآمد از درون سیستم و حفظ و نگهداری آن برای تمام زمانها باشد. به طور کلی، حجم کاری گسترده و بازده متناسب توریسم نشان دهنده این موضوع است، که این صنعت در حال حاضر نیازمند

خلق و توسعه کارکردهای جدیدی به منظور «کاهش اثرات منفی و افزایش کارکردهای آن و پیامدهای مثبت در عرصه توسعه پایدار توریسم» می‌باشد. در این زمینه نگرش جامع برای توسعه کل ساختار توریسم و مدیریت کارکردهای مربوطه به شکلی که با بافت طبیعی و محیط فرهنگی اجتماعی عرصه کارکرد صنعت توریسم سازگار باشد؛ ضروری می‌نماید و در این صورت است که صنعت توریسم می‌تواند نقش عمده‌ای را در کاهش پیامدهای منفی ناشی از فشار بر منابع طبیعی در جهت پایداری اقتصادی جوامع مختلف ایفا کند (Crouch, 1994). طرح‌های توسعه توریسم روستایی بیشتر شامل طرح‌های منطقه‌ای است و این خصیصه تا حد زیادی به ظرفیت مناطق مختلف برای اراده جاذبه‌های توریستی متنوع و ناب برمی‌گردد و در این راستا تلاش مردم محلی و سازمانهای درگیر در امر توسعه توریسم برای زمینه‌سازی جلب گردشگران در رویه رقابتی برای سایر مناطق لازم است و این امر می‌تواند به افزایش و ارتقاء کیفیت‌ها و جاذبه‌های مورد نیاز گردشگران و رضامندی آنها بیانجامد و در نتیجه به توسعه پایدار توریسم منجر شود. واضح است که فعالیتهای توریستی مانند هرکارکرد نظامند دیگر نیازمند برنامه‌ریزی قوی است تا ضمن استفاده مطلوب از فرصتهای موجود با غلبه بر محدودیت‌ها و تنگناهای فراروی گسترش توریسم روستایی و همزمان با حذف و کاهش وظایف خویش، صنعت توریسم را در تعامل با سایر بخش‌های اقتصادی به انجام رساند. واضح است که فعالیتهای توریستی مانند هرکارکرد نظام مند دیگر، نیازمند برنامه‌ریزی قوی است تا ضمن استفاده مطلوب از فرصتهای موجود با غلبه بر محدودیت‌ها و تنگناهای فراروی گسترش توریسم روستایی و همزمان با حذف و کاهش وظایف خویش، صنعت توریسم را در تعامل با سایر بخش‌های اقتصادی به انجام رساند.

از آنجاکه اصطلاح «توریسم روستایی» حوزه‌هایی مانند «توریسم حومه»، «توریسم کشاورزی» و «توریسم فرهنگی» را نیز در بر می‌گیرد (Knowd, 2001: 9)، با مفاهیمی مانند «بوم زیستها»، «توریسم سبز» و «توریسم طبیعت» و یا «اکوتوریسم» نیز ارتباط معنایی

مدیریت شهری

دوفصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۲۶ پاییز و زمستان ۱۳۸۹
No.26 Autumn & Winter

۲۰۹

افزایش قابل ملاحظه توریست‌ها، رونق بازار محلی، تداوم تبلیغات و سرمایه‌گذاری؛

۴- «انسجام و ثبات»: کاهش نرخ رشد، سرمایه‌گذاری انبوه برای غلبه بر مشکلات فصلی و توسعه بازارهای جدید و جذب انبوهی توریست‌ها؛

۵- «تجدید و نوسازی ساختی کارکردی»: جایگزین شدن جاذبه‌های توریستی جدید و استفاده از منابع طبیعی و جاذبه‌های گردشگری دست نخورده و حضور کارآفرینان جدید در عرصه توریسم (Dann, 1996).

به هر حال، ممکن است جوامع مختلف روستای توریست پذیر در هر کدام از این مراحل بسر ببرند و واضح است که بعضی کارکردهایی نظیر «اطلاع رسانی، سرمایه‌گذاری مداوم، مشارکت برنامه ریزی شده، ایجاد زیرساخت‌های مناسب، تعریف حیطه‌های توریستی در هر منطقه» به نحوی که قابل قبول همگان باشد، سوددهی اقتصادی قابل قبول فعالیت‌های توریستی و توزیع عادلانه درآمد و وجود سازمان برنامه‌ریزی راهبردی و مشارکتی محلی که تمام ابعاد توریسم را در برداشته باشد، معطوف به یک مرحله خاص طرح توسعه صنعت توریسم نبوده و می‌بایست به عنوان ارکانی اساسی در گسترش پایدار توریسم روستایی همواره مد نظر قرار گیرد. اگر ساخت و کارکردهای توریسم روستایی را بخواهیم در سطحی عمیق‌تر تحلیل کنیم، مسائل

نزدیکی پیدا می‌کند (Whelan, 1991). فعالیت‌های تفریحی توریسم روستایی؛ شامل کمپینگ روستایی، اقامت در منازل روستایی، گشت و گذار در مناطق حیات وحش، بازاریابی صنایع دستی روستایی، جشنواره‌های فرهنگی، ورزش‌های ماجراجویی، بازدید اماکن تاریخی و باستانی نزدیک مناطق روستایی، جشنواره‌های موسیقی و آواز محلی و هرگونه فعالیت تفریحی معطوف به نواحی روستایی می‌شود.

(Holland et al, 2003: 7)

می‌توان برای طراحی یک برنامه توریسم پایدار، مراحل اساسی ذیل را صرف نظر از نوع «توریسم» و «سطح عملیاتی» ارائه داد:

- ۱- «زمینه‌سازی و تسهیل‌گری»: حضور کارآفرینان محلی یا بیرونی به صورت منفرد یا گروهی و همکاری و هماهنگی بخش دولتی در عرصه توریسم؛
- ۲- «درگیری و مشارکت موثر»: سرمایه‌گذاری محلی در توریسم، تدارکات امکانات بهینه در فصل‌های توریست پذیر، ظهور بازارهای منطقه‌ای و محلی، سرمایه‌گذاری خصوصی و دولتی در توسعه زیربنای محلی همانند اطلاع رسانی، ارتباطات حمل و نقل و تلاش در جهت نهادینه‌سازی مشارکت مردم محلی در قالب سازمان‌های محلی مرتبط و هماهنگ؛
- ۳- «تحول و توسعه»: رشد سریع جذب توریست و

نمودار ۱. ابعاد توریسم پایدار روستایی؛ ماخذ: نگارندگان.

گرددشگران به اهمیت «گردشگری پذیر» خاصه در مناطق روستایی از سیاستهایی استفاده می‌کند که در رویکرد REAL تعریف می‌شود؛ چنانچه «پاداش دهی» (Rewarding)، «توانمندسازی» (Enriching)، «اعتبار و اعتمادپذیری» (Authentic) و «یادگیری» (Learning) را در گستره راهکارهایی برای حمایت توریسم سبز و افزایش تمایل گردشگران به این نوع توریسم را در نظر گرفته است که بر این اساس، «توریسم سبز روستایی»، سالانه با ۴ الی ۱۰ درصد رشد برآورد می‌شود. در این زمینه، در متون نوین مکتبهای فکری دو طیف رویکرد اساسی وجود دارد. رویکرد نخست که در اینجا از آن با عنوان «رویکرد اقتصادی سیاسی» نام برده می‌شود، مبتنی بر این فرض است که توریسم با شیوه‌ای سر و کار دارد که کاملاً با الگوهای تاریخی «وابستگی اقتصادی» و «استعمارگرایی» ارتباط تنگاتنگی دارد. بر طبق این مکتب فکری شکل‌گیری صنعت توریسم تحت تأثیر و نفوذ شدید عوامل تعیین‌کننده اقتصادی و سیاسی است. جریان کلی تحلیلهای اقتصاد سیاسی در مورد آثار توریسم با نگرش منفی توأم است و به آن به عنوان وسیله ای می‌نگرد که توسعه و خوش بختی ما در شهرهای ثروتمند ناشی از بها و هزینه ای است که کشورهای فقیر و مناطق روستایی و محروم این کشورها می‌پردازند (افتخاری، صالحی امین، ۱۳۷۶، ص ۱۵). بدین ترتیب،

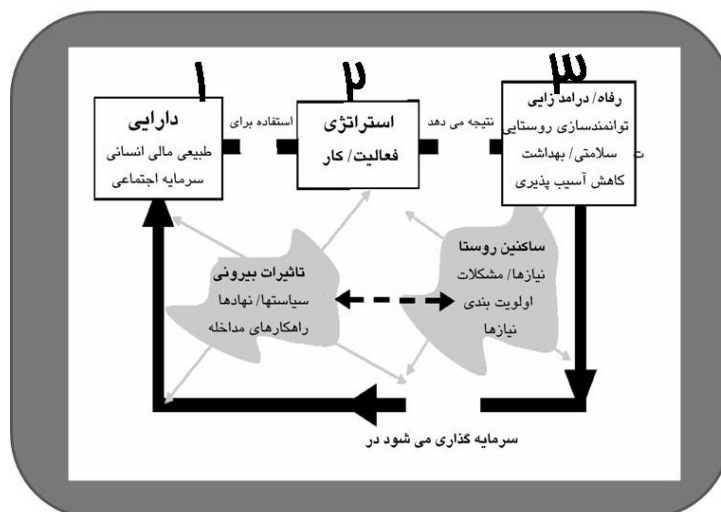
متعددی در زمینه برنامه‌ریزی نظام‌مند و جامع برای توسعه توریسم روستایی به چشم می‌خورد که جنبه توریسم روستایی که در حال حاضر شناخته شده است، همانا به سود آوری اقتصادی خدمات توریسم روستایی برمی‌گردد و زمانی که تقاضا برای خدمات نازل است و میزان انتقال در سطحی قابل قبول قرار ندارد، سرمایه‌گذاری بالا برای خلق یا بهبود تسهیلات و زیر ساخت‌های گردشگری لازم به نظر می‌آید. در بسیاری از عرصه‌های کارکردی توریسم روستایی با توجه به ماهیت فصلی و منطقه‌ای بودن خدمات هنوز اطمینان کافی برای سرمایه‌گذاری وجود ندارد و ایفای نقش توریسم روستایی به میزان زیادی متأثر از عملکرد سایر بخش‌های اقتصادی (مخصوصاً کشاورزی) است و در این راستا مدیریت نظام‌مند کارکردهای توریسم روستایی به نحوی که به تمام ابعاد پایداری توجه نماید و عوامل تأثیرگذار و ساخت‌های اقتصادی وابسته را در نظر گیرد، ضروری بنظر می‌رسد. توسعه توریسم روستایی همچنین ممکن است بر ساختار اجتماعی فرهنگی مشابه کارکردهای اقتصادی تأثیرگذار شود و به تبع آن تأثیر بپذیرد.

جایگاه و نقش توریسم در توسعه و توسعه روستایی (مدل ها)
 «سازمان توریسم جهانی» (WTO, 2003) برای توجه

مدیریت شهری

دو فصلنامه مدیریت شهری
 Urban Management
 شماره ۲۶ پاییز و زمستان ۱۳۸۹
 No.26 Autumn & Winter

۲۱۱

نمودار ۲. فرآیند معیشت پایدار روستاییان در توسعه پایدار روستایی؛ ماخذ: نگارندگان.

درباره معنا و حوزه قلمروی خاص آن دیده نمی‌شود. در هر حال، می‌توان توسعه روستایی را فرایند توانمندسازی و تقویت قابلیت زندگی در بستر «کیفیت زندگی» و «کیفیت محیط زیست»، «کارایی و خودبستگی اقتصادی» و نگهداشت و بهبود «کیفیت زیست بوم» در نواحی روستایی قلمداد کرد.

(Holand, 2003: 7)

در ادامه به مدل‌هایی در رابطه با توسعه توریسم روستایی اشاره می‌شود:

- «مدل جزیره ای»: مناسبات وابستگی دارای ابعاد مهمی چون فیزیکی، بازرگانی و اجتماعی است که با یک مدل جزیره ایی توسعه ی گردشگری نشان داده می‌شود. بریتون یک شکل نموداری از این مدل را پیشنهاد کرده که عموماً برای اکثر مردم جهان سوم می‌توان آن را به کار برد. در اینجا جریان‌های اولیه بازگشت گردشگران از مادرشهرهای کشورها به شهرهای کلیدی و جزایر پیرامونی نشان داده شده است. از نظر «بریتون»، سازمان‌های مرکزی جهانی و بنگاه‌های گردشگری ملی در راس قرار دارند و مرکز ملی، مادر شهرها، مراکز اصلی گردشگری و قلمروهای روستایی

رویگرد اقتصادی سیاسی تلاش می‌کند تا نشان دهد که چگونه توریسم بین‌المللی در یک نظام اقتصادی جهانی که ویژگی اش اختلالات و عدم توازن‌های شدید است، رشد و پیشرفت می‌کند.

این اندیشه از مکتب فکری که به نام «نظریه وابستگی» معروف بوده و مطالعاتی که دانشمندان جهان سوم در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ در تشریح این رابطه نابرابر بر اساس عوامل تعیین‌کننده تاریخی مذکور داشته‌اند سرچشمه و شکل گرفته است (افتخاری، صالحی امین، ۱۳۷۶، ص ۲۰)؛ بنابراین در این رویکرد، توریسم روستایی نیز جزئی از صنعت توریسم محسوب می‌شود که در یک «اقتصاد پیرامونی» قرار گرفته که نه تنها باعث توسعه مناطق روستایی و محلی نشده، بلکه سبب ایجاد عدم تعادل‌های محیطی و فضایی نیز در این مناطق گردیده و در نتیجه منافع بسیار اندکی از این صنعت (توریسم روستایی) عاید روستائیان گشته و عمده منافع و هزینه‌های آن به مادر شهرها و شهرهای بزرگ جهان سوم و در نهایت به شرکت‌های فراملیتی و بزرگ برمی‌گردد.

«توسعه روستایی» از دیدگاه‌های گوناگون مورد ارزیابی و بازبینی قرار گرفته است، ولی هنوز اجماع نظر جامعی

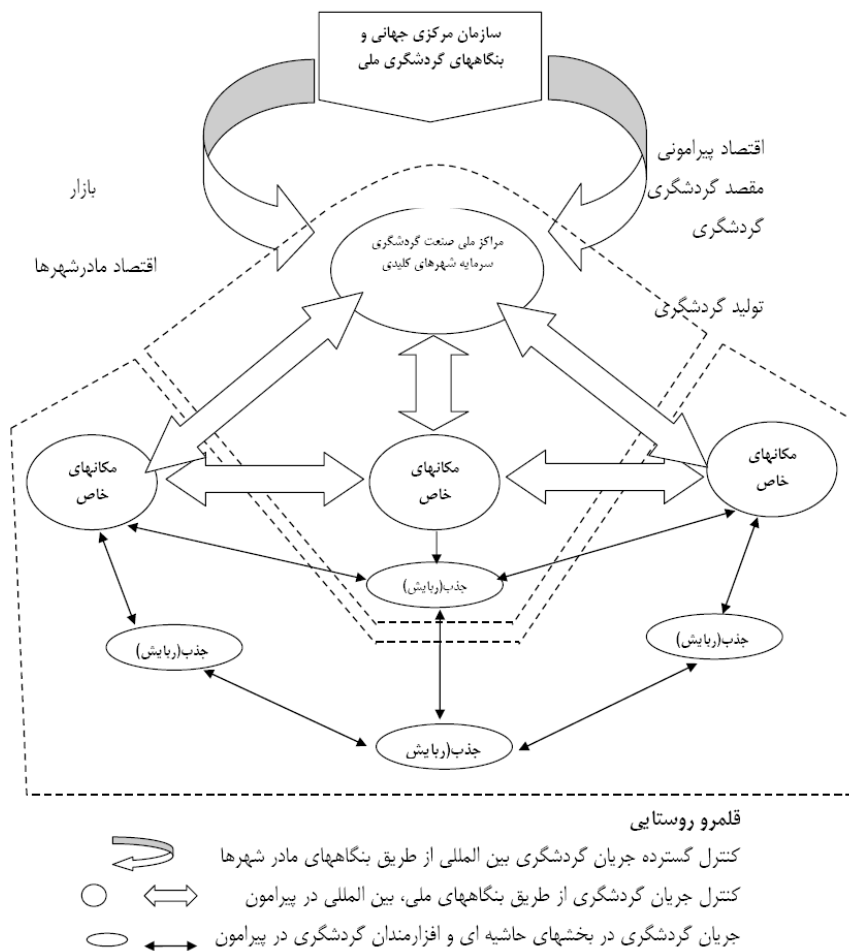
مدیریت شهری

دو فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۲۶ پاییز و زمستان ۱۳۸۹
No.26 Autumn & Winter

۲۱۲

جدول ۱. فرایند مدیریت و برنامه ریزی توریسم روستایی؛ ماخذ: WTO (1994)

تعیین اهداف	شناسایی اهداف، آرمانهای طرح. مقایسه و تطبیق اهداف. یکپارچگی حوزه برنامه ریزی و اهداف طرح.
پیمایش و گردآوری اطلاعات	داده های عملیاتی (الگوها، منابع و روشها). مولفه های اقتصادی. مولفه های اجتماعی و فرهنگی مولفه های سیاسی. مولفه های زیست محیطی. ارزیابی داده های عملیاتی.
تحلیل و ارزیابی	ترکیب و تحلیل همزمان داده های پیمایش طرح ریزی نیازهای آینده، انطباق با ظرفیتهای موجود.
پیشنهادات	ارائه گزینه های طرح و برنامه ریزی. گزینه‌های سیاستها، ارائه رویکردهای مناسب.
اجرا و مدیریت	انجام و تکرار همزمان در فرایند اجرا، نظارت و ارزیابی.

نمودار ۳. مدل جزیره‌ای توریسم در یک اقتصاد پیرامونی؛ ماخذ: اسماعیل قادری، رساله دکتری، ۱۳۸۲.

مدیریت شهری

دوفصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۲۶ پاییز و زمستان ۱۳۸۹
No.26 Autumn & Winter

۲۱۳

تصویری که اقتصاددانان سیاسی از توریسم بین المللی ارائه می‌کنند، آن را وسیله استثمار جوامع جهان سوم می‌دانند و این مساله در عملیات شرکت‌های فراملیتی جریان اختلال هزینه‌ها و الگوی توسعه مکان‌های جزیره‌ای مورد توجه قرار داده و تشریح می‌کنند. برعکس، دیدگاه کارکردی به نابرابری‌های موجود در این صنعت توجه چندانی نمی‌کند و ترجیح می‌دهد که به توصیف خصوصیات گردشگران، تاثیرات گوناگون و انواع مختلف مناطق مقصد بپردازد. در این رویکرد، مرحله ایستاکه در آن نشان داده شده تا حدودی گمراه‌کننده است؛ زیرا پویایی تغییرات مناطق توریستی را نادیده گرفته است.

جهان سوم که بعنوان مقاصد توریستی محسوب می‌گردند، در پیرامون قرار گرفته‌اند و در نتیجه با توجه به ارتباطی که بین این مراکز با مراکز جهانی از طریق جذب و ربایش سرمایه‌ها و گردشگران بوجود می‌آید، منافع عمده حاصله به سازمانهای مرکزی جهانی و بنگاه‌های گردشگری ملی بر می‌گردد و مناطق روستایی و قلمروهای آن خصوصا از کشورهای جهان سوم منافع اندکی از این صنعت بدست می‌آورند.

- «رویکرد کارکردی»: هر تلاشی برای فعالیت پیچیده‌ای نظیر توریسم، در نمایاندن واقعیت‌ها تا حد کمی می‌تواند رضایت بخش باشد، چراکه این امر معمولا با اهداف فکری ویژه‌ای انجام می‌گیرد. هر چه اهداف عام‌تر باشند، خلاصه کردن مدل محتملتر است؛ بدین ترتیب در

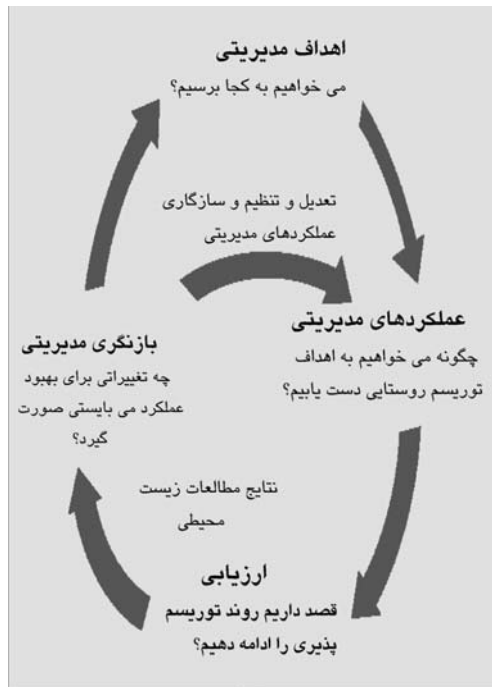
توریسم روستایی فرآیندی از توسعه روستایی

در اوایل دهه ۱۹۸۰ و ۱۹۶۰ مناطق روستایی در بسیاری از کشورهای پیشرفته و کشورهای در حال توسعه از تحولات زیربنایی که در اقتصاد ملی و منطقه ای رخ می دهند، تاثیر پذیرفته اند، اما مناطق کمی توانسته اند از مشکلات کاهش جمعیت، پایین آمدن سطح اشتغال زایی و درآمد، خدمات دولتی کم و از دست دادن هویت روستایی فرهنگی بگریزند؛ بنابر این باید پذیرفت که سیاست های جدیدی برای کمک به اصلاح اقتصادی اجتماعی جوامع روستایی مورد نیاز است.

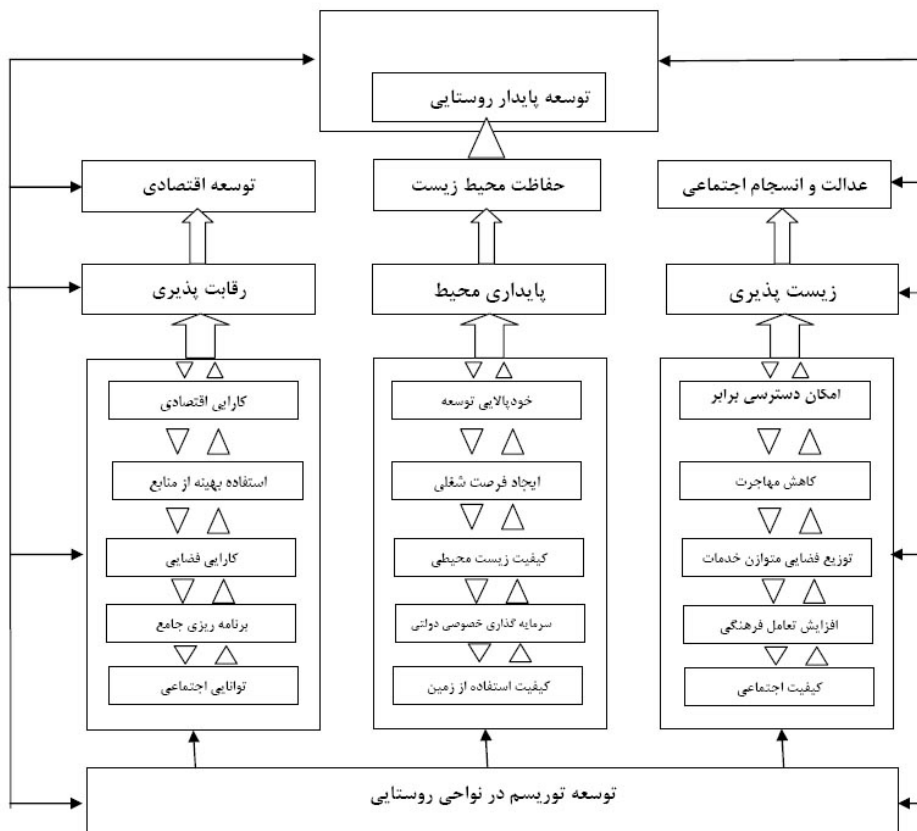
(PN.1992,Holland at all.)

میزان اثرگذاری توریسم را در نواحی روستایی به شرح زیر می توان بیان کرد:

بر این اساس، هدف توسعه روستایی تنها بهبود «فرصت های اقتصادی» نیست و ارتقاء «سازماندهی اجتماعی»، «حفاظت میراث بومی»، «آداب و رسوم فرهنگی» و «بهبود دهی خدمات و تسهیلات رفاهی»،

نمودار ۴. فرآیندهای مدیریتی توریسم پایدار روستایی؛ ماخذ: محمودی نژاد، ۱۳۸۷.

نمودار ۵. توریسم روستایی فرآیندی از توسعه روستایی؛ ماخذ: نگارندگان.

روستایی و در صورت لزوم استمرار یا توقف آن فراهم شود.

دیدگاه‌ها و نظریات مطرح در توسعه توریسم روستایی
 بسیاری توسعه توریسم را راه حل بسیاری از مشکلاتی که نواحی روستایی گریبانگیر آن‌ها هستند، می‌دانند؛ از این رو، توریسم عنصر اصلی حرکت بسوی احیاء و بازسازی مناطق روستایی است (منشی زاده، و نصیری، ۱۳۸۰، ص ۱۰۹).

توریسم روستایی بعنوان راهبردی برای توسعه روستایی
 رهیافتی که توریسم را به عنوان یک «راهبردی» بکار می‌گیرند، و تنها راه احیای مجدد این روستاها را ارائه برنامه و استراتژی‌های جزئی می‌دانند که بتوانند هم از منابع طبیعی و انسانی آن بهره ببرند و هم بتوانند باعث ایجاد درآمد و افزایش رفاه زندگی ساکنان نواحی روستایی بشوند. در زیر با راهبردهای توسعه اشاره شده است:

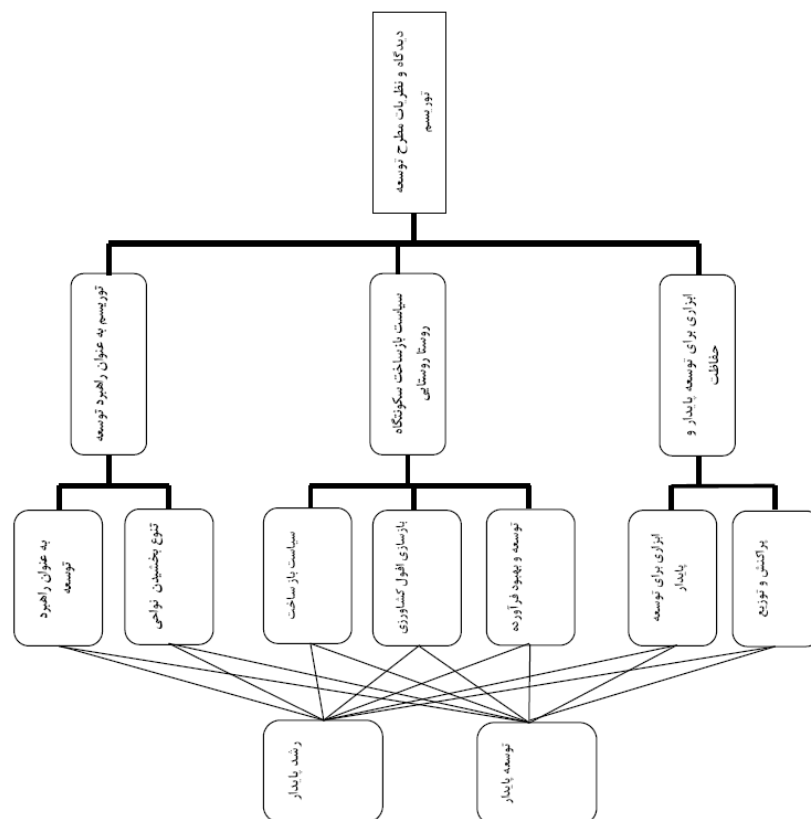
همراه با «نگهداشت و حفاظت محیط زیست روستایی» را نیز در نظر دارد. این امر نشانگر نوعی هماهنگی و یکپارچگی در روند توسعه همزمان اقتصادی، اجتماعی و محیطی در روستا می‌باشد که با فراهم سازی معیشت پایدار در خانوارهای روستایی، امکان برخورداری متعادل و متوازن از خدمات و تسهیلات عمومی را در عرصه مناطق روستایی کشور فراهم می‌آورد. در کشورهای جهان سوم نیز دو دیدگاه بطور رایج در حوزه توسعه روستایی مورد توجه بوده است: «نخست: دیدگاه بهبود و اصلاح، و دوم: دیدگاه دگرگون سازی» (سید جواد میر، ۱۳۷۱؛ ازکیا، ۱۳۷۴؛ آشوانی، ۱۳۷۵).

از آنجاکه توریسم را فرایندی در توسعه روستایی بشمار می‌آورند، می‌بایستی در چارچوب توسعه روستایی به عنوان جایگاه مدیریتی نسبت به مولفه‌های ارزیابی توریسم پذیری نگاهی ویژه شود و تلاش گردد تا با شناخت دقیق اهداف و تدقیق در میزان اثرات محیطی توریسم بر روستا، امکان ارزیابی فرایند گردشگری

مدیریت شهری

دوفصلنامه مدیریت شهری
 Urban Management
 شماره ۲۶ پاییز و زمستان ۱۳۸۹
 No.26 Autumn & Winter

۲۱۵

نمودار ۶. نظریات و رویکردهای مطرح در توریسم پایدار روستایی؛ ماخذ: نگارندگان.

- «توریسم روستایی به عنوان راهبرد توسعه»: توریسم روستایی بعنوان راهبردی است که علاوه بر اینکه اهداف توسعه روستایی از جمله کاهش فقر و امنیت غذایی، افزایش اشتغال و درآمد و جلوگیری از تخریب محیط روستایی را برآورده می‌سازد، می‌تواند زمینه استفاده بهینه از منابع روستایی (مانند شرایط آب و هوایی، آداب و سنن، فرهنگ و چشم اندازها و مناظر طبیعی) را فراهم آورد.

- «متحول سازی (تنوع بخشی) نواحی روستایی کمتر توسعه یافته»: در این نگرش توریسم بعنوان یک فعالیت طرفداران این نظریه معتقدند که قادرند از اتکای بیش از

جدول ۲. نگرش توریسم بعنوان راهبردی برای توسعه روستا؛ ماخذ: نگارندگان.

ابعاد توسعه مزیتها	کاستیها
روستایی اجتماعی	<ul style="list-style-type: none"> معرفی توریسم بعنوان فعالیتی برای ایجاد اشتغال؛ کاهش مهاجرت روستایی؛ توسعه زیربناهای که هم مورد نیاز توریسم و هم مورد نیاز روستاست؛
اقتصادی	<ul style="list-style-type: none"> معرفی توریسم به عنوان نیروی محرکه توسعه روستایی؛ توریسم به عنوان فعالیت درآمدزا؛ شناخت توریسم بعنوان مولد زنجیره ای از فعالیت های اقتصادی؛ استفاده از منابع برای سایر فعالیتها؛
زیست محیطی	<ul style="list-style-type: none"> بی توجهی به جامعه محلی؛ بی توجهی به آسیب پذیری جوامع روستایی در مقابل بازدید کنندگان؛ عدم توجه به اثرات و پیامدهای توریسم؛ بی توجهی به وابسته بودن توریسم به نواحی شهری؛ تلقی توریسم بعنوان نوشداروی توسعه روستا در منطقه؛ تاکید بر رشد و توسعه اقتصادی و عدم توجه به سایر ابعاد؛ بی توجهی به اثرات و پیامدهای زیست محیطی؛

مدیریت شهری

دو فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۲۶ پاییز و زمستان ۱۳۸۹
No.26 Autumn & Winter

۲۱۶

جدول ۳. نگرش توریسم روستایی سیاستی برای بازساخت روستایی؛ ماخذ: نگارندگان

ابعاد توسعه مزیتها	کاستیها
روستایی اجتماعی	<ul style="list-style-type: none"> معرفی توریسم بعنوان فعالیتی برای ایجاد اشتغال؛ کاهش مهاجرت روستایی؛ توسعه زیر بناهای که هم مورد نیاز توریسم و هم مورد نیاز روستاست؛
اقتصادی	<ul style="list-style-type: none"> معرفی توریسم به عنوان نیروی محرکه توسعه روستایی؛ توریسم به عنوان فعالیت درآمدزا؛ شناخت توریسم بعنوان مولد زنجیره ای از فعالیت های اقتصادی؛ استفاده از منابع برای سایر فعالیتها؛
زیست محیطی	<ul style="list-style-type: none"> بی توجهی به جامعه محل؛ بی توجهی به آسیب پذیری جوامع روستایی در مقابل بازدید کنندگان عدم توجه به اثرات و پیامدهای توریسم؛ بی توجهی به وابسته بودن توریسم به نواحی شهری؛ تلقی توریسم بعنوان نوش داروی توسعه روستا در منطقه؛ تاکید بر رشد و توسعه اقتصادی و عدم توجه به سایر ابعاد؛ بی توجهی به اثرات و پیامدهای زیست محیطی؛ بهره برداری از منابع محیطی بلاکاربرد؛ شناخت و حفظ اراضی با قابلیت بالای کشت؛ تحرك بخشیدن به برنامه ریزی منطقه ای و درونزایی توسعه؛

جدول ۴. نگرش توریسم بعنوان ابزاری برای توسعه روستایی پایدار؛ ماخذ: نگارندگان.

ابعاد روستایی	توسعه مزیتها	کاستیها
اجتماعی	- بررسی توریسم در قالب رابطه مثلث وار - میزبان مکان و میهمان و تاکید بر تعدیل فشار و بحران در سه ضلع و ایجاد تعادل؛ - آموزش نیروی انسانی؛ - به حداقل رساندن آسیب های فرهنگی؛ - آموزش بومیان و گردشگران؛	- پائین بودن سطح سواد جوامع روستایی؛ - تفاوت فرهنگی زیاد بین جوامع شهری و روستایی؛
اقتصادی	- بهینه سازی بهره برداری از محیط - فراهم نمودن زمینه توسعه روستایی در درازمدت؛ - حمایت از اقتصاد محلی و ایجاد اقتصاد مکمل؛ - حرکت اقتصاد از چرخه محلی به بین المللی؛	- افراد بومی فاقد توانایی های لازم برای توسعه توریسم هستند؛ - عدم وجود تجربه کافی و الگوی مناسب این نگرش توسعه در جهان؛
زیست محیطی	- حفاظت از محیط زیست؛ - استفاده از منابع طبیعی متناسب با ظرفیت پذیری؛ - توسعه فعالیت ها هماهنگ با محیط زیست؛ - ایجاد شرایط مناسب برای تحقق اهداف توسعه پایدار؛ - پیگیری مطالعات پیشگیرانه برای تشخیص، پیش بینی و ارزیابی؛	- بحث پایداری یک هدف دشوار و دراز مدت و بیشتر یک حالت پایدار اکولوژیکی دنبال می کند؛

مدیریت شهری

دوفصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۲۶ پاییز و زمستان ۱۳۸۹
No.26 Autumn & Winter

۲۱۷

بخش ها و صنایع می باشد و آن ابزار کارآمد و موثری است که در بدست آوردن تعادل رشد اقتصادی در ارتباط به بازگشت جوامع سودمند و مفید و همچنین حفاظت و نوسازی سرمایه های طبیعی و فرهنگی کمک نماید.

(Rreinhold.TK.and ieara,A,2001,PN,10)

- «توسعه و بهبود محصولات و فرآورده های توریسم»: در این رویکرد توریسم را به عنوان روشی برای توزیع بیشتر اثرات و فرآورده های آن و نیز توسعه محصولات توریسم در نواحی روستایی و بخصوص در بین مردم فقیر در نظر گرفته می شود.

توریسم روستایی ابزاری برای توسعه پایدار و حفاظت از منابع طبیعی

- «توریسم روستایی ابزاری برای توسعه پایدار»: بر این نکته تاکید دارد که در قالب توسعه توریسم، بشر قادر خواهد بود که جوانب خاصی از محیط در جهت مثبت یا منفی تعدیل یا دستکاری نماید (شریف زاده و مرادزادی، ۱۳۸۱، ص ۵۵).

حد تولیدکنندگان روستایی به کشاورزی بکاهند و آنها را در فرصت های اقتصادی جدیدی که با بازاریابی جهانی تر شده رقابت نماید بکارگیرند.

- «توریسم روستایی بعنوان یک سیاست بازساخت»: شامل سرمایه گذاری نسبت به پیش فرض بحران یا حل بحران هاست. بطور کلی بازساخت جغرافیایی در مرحله اول روی دو عامل مهم تاکید دارد: «۱. تقسیم مکانی- فضایی کار؛ و ۲. سرمایه گذاری». در مرحله دوم تاثیرات بازساخت در سطوح محلی و جهانی مورد توجه قرار می گیرد. با توجه به مفهوم بازساخت، نقش توریسم در بازساخت سکونتگاه های روستایی نشان می دهد توریسم روستایی بعنوان یک راهبرد توسعه از دهه گذشته رشد کرده است و هدف آن پاسخگویی به تغییر در سیاست های کشاورزی و روستایی و بخشی و نیز با هدف تغییر در تفکر و عمل صنعت توریسم بود.

- «احیا و بازسازی در برابر افول کشاورزی»: در این راهبرد، توریسم عامل بازسازی در برای توسعه مناطق روستایی است. توسعه توریسم در ارتباط با همکاری سایر

جدول ۵. مقایسه اهداف و اثرات دیدگاه‌ها و نظریات توسعه توریسم روستایی؛ ماخذ: نگارندگان.

نگرش و دیدگاه	اهداف	اثرات و پیامدها	
توریسم روستایی راهبردی برای توسعه روستایی در منطقه	راهبرد توسعه روستایی	<ul style="list-style-type: none"> حل توسعه نیافتگی؛ کاهش مهاجرت؛ راه حل نهایی توسعه روستایی؛ کمک به توسعه سایر بخش های اقتصادی؛ سودهای جامعه از مدل های اقتصادی مناسب؛ 	<ul style="list-style-type: none"> ثبات جمعیت؛ حل معضل بیکاری؛ افزایش ضریب تکاثری درآمد؛ بهره برداری از منابع فاقد ارزش اسنادی؛ تأثیر متقابل گردشگران و مردم محلی؛
	متحول سازی نواحی روستایی کمتر توسعه یافته	<ul style="list-style-type: none"> ایجاد منبع جدید رشد و فرصت های جدید اقتصادی؛ توجه به نواحی روستایی کمتر توسعه یافته؛ تنوع بخشی و گوناگون ساختن فعالیت روستایی؛ منافع واقعی مردم بومی؛ کیفیت هنرهای بومی، صنایع دستی و آشپزی؛ 	<ul style="list-style-type: none"> ایجاد زمینه های جدید رشد و توسعه برای نواحی روستایی منزوی عقب افتاده؛ متنوع سازی اقتصاد روستایی؛ افزایش سطح درآمد و اشتغال؛ ایجاد فعالیت های غیر زراعی؛
	سیاست بازساخت	<ul style="list-style-type: none"> ایجاد اقتصاد و جایگزین برای کشاورزی در روستای فاقد زمین؛ تنوع سازی اقتصاد روستایی؛ تشویق به سرمایه گذاری در بخش غیر کشاورزی؛ توزیع عادلانه درآمدها؛ فرصت های شغلی مستقیم و غیرمستقیم؛ 	<ul style="list-style-type: none"> ایجاد اشتغال غیر کشاورزی؛ متنوع سازی اقتصاد روستایی؛ افزایش کیفیت زندگی؛ ایجاد اشتغال جایگزین؛ کاهش مهاجرت؛ اهمیت به تولیدات بومی؛ سودهای رسیده به جامعه محلی؛
	بازسازی در برابر افول کشاورزی	<ul style="list-style-type: none"> رشد به رهبری توریسم؛ جایگزین برای کشاورزی؛ بازسازی و احیا منابع؛ بکارگیری منابع روستا در اقتصاد بازار؛ حل مشکلات موجود در نواحی روستایی؛ 	<ul style="list-style-type: none"> استفاده از منابع و امکانات روستا در جهت کاهش مشکلات روستاییان؛ بهره برداری بهینه از منابع روستایی؛ خارج نمودن اقتصاد روستاها از حالت منزوی و عقب افتاده
	توسعه و بهبود فرآورده ها و محصولات توریسم	<ul style="list-style-type: none"> توریسم به عنوان وسیله ای برای متنوع ساختن فرآورده ها؛ شناسایی ویژگی ها و جنبه های جدید تولیدات روستایی؛ شناسایی نواحی مستعد گسترش توریسم؛ بازاریابی فرآورده ها و تولیدات توریسم روستایی؛ 	<ul style="list-style-type: none"> شناسایی فرصت ها ناشناخته بهره برداری از جاذبه ها و فرآورده های توریسم در نواحی روستایی که در گذشته بلا استفاده بوده اند؛ کمک به توسعه نواحی روستایی؛
	ابزاری برای توسعه پایدار	<ul style="list-style-type: none"> به حد اقل رساندن آسیب فرهنگی و اجتماعی؛ فراهم آوردن مقدمات رشد اقتصادی؛ جلب رضایت بازدید کنندگان؛ افزایش میزان مشارکت مردمی؛ سودهای قابل حصول؛ 	<ul style="list-style-type: none"> افزایش مشارکت مردمی در توریسم و توسعه روستایی؛ حفاظت از منابع طبیعی و فرهنگی؛ تبدیل چرخه توسعه از محلی به بین المللی؛ میزان قابل قبول نفوذ گردشگران در جامعه میزبان - بررسی و مطالعات اجتماعی؛ افزایش سطح توسعه اقتصادی؛
	پراکنش و توزیع بمنظور حفاظت از دارایی و سرمایه های توریسم	<ul style="list-style-type: none"> توزیع جغرافیایی گردشگران در نواحی روستایی کاهش فشار از بعضی مناطق توریستی روستایی که حالت اشباع رسیده ان در طی زمان 	<ul style="list-style-type: none"> محافظةت از منابع و جاذبه های روستایی ظرفیت پذیری و کاهش از تراکم زیاد توزیع سرمایه جهت استفاده بهینه از آنها

مدیریت شهری

دو فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۲۶ پاییز و زمستان ۱۳۸۹
No.26 Autumn & Winter

۲۱۸

- «پراکنش و توزیع بمنظور محافظت از سرمایه‌های و منابع توریستی»: در این رویکرد هدف اصلی محافظت و استفاده بهینه از مناظر و فرآورده‌های توریسم می‌باشد که بهترین راه دستیابی به این هدف، ظرفیت پذیری و استفاده چند جانبه از منابع و تسهیلات گردشگری است.
- اثرات و پیامدهای توریسم در نواحی روستایی و منطقه‌ای - «اثرات اقتصادی توریسم»: در کشورهای صنعتی توسعه صنعت توریسم موجب تنوع درآمدها و کاهش ناهماهنگی‌ها در اقتصاد می‌گردد و در کشورهای در حال توسعه، فرصتی برای صادرات ایجاد می‌کند، که نرخ رشد آن در اشکال سنتی صادرات بیشتر است (1994, p.475, Stephen's, همچنین خسارتها و تاثیرات منفی،
- سودهای قابل حصول، فرصتهای شغلی مستقیم و غیر مستقیم، سودهای جامعه از مدل‌های اقتصادی مناسب را نیز می‌توان اشاره کرد.
- «اثرات اجتماعی و فرهنگی توریسم»: برخی از جنبه‌های اجتماعی و فرهنگی توریسم شامل موارد زیر می‌باشد: «توسعه توریسم، جرم و جنایت و سایر انحرافات اجتماعی را افزایش می‌دهد؛ تراکم و افزایش جمعیت، به حریم ساکنین روستایی را افزایش می‌دهد؛ تقویت و حمایت از خدمات محلی، مانند حمل و نقل عمومی و مراقبت‌های بهداشتی؛ ایجاد امکانات و جاذبه‌های جدید، مثل امکانات ورزشی، فرهنگی؛ توریسم به امر خانه‌سازی تاکید می‌کند و سبک معماری سنتی را از بین می‌برد؛ باعث توسعه روابط فرهنگی و

جدول ۶. نقاط قوت و ضعف اقتصادی توریسم در توسعه روستایی؛ ماخذ: یافته‌ها تحقیق.

مطالعات و تحقیقات	نکات
Dunnett, ۲۰۰۴; Huang et al, ۱۹۹۸; DOT, ۱۹۹۵ Honey, ۱۹۹۹; Bookbinder, ۱۹۹۸; Hatton, ۱۹۹۳; Bowry, ۲۰۰۰ Hitchcock, ۱۹۹۷; Gunn, ۱۹۸۸; Campanhola, ۱۹۹۹ Fleischer, ۲۰۰۲; Kumar Verma, ۲۰۰۴; Blangy, ۲۰۰۴ Place, ۱۹۹۸; Drumm, ۱۹۹۸; Chopra, ۱۹۹۱; Prochazka, ۲۰۰۴ Oppermann, ۱۹۹۶; Edgell, ۲۰۰۶; Woods, ۲۰۰۰ Pretty and Vodouhe, ۱۹۹۸; Chamber, ۱۹۹۴ Perdue et all, ۱۹۸۷; Louise Gai ۲۰۰۳.	افزایش میزان درآمد خانوارهای روستایی، فروش محصولات کشاورزی، تولید و فروش صنایع دستی
Borman, ۱۹۹۹; Colvin, ۱۹۹۴; Brockelman, ۱۹۹۰; Caslake, ۱۹۹۳; Drumm, ۱۹۹۸; Chopra, ۱۹۹۱; Bartsch, ۲۰۰۰; ; Hatton, ۱۹۹۳; Hitchcock, ۱۹۹۷; Long, ۱۹۹۶; Bowry, ۲۰۰۰; Prochazka, ۲۰۰۴; Chambers, ۱۹۹۴; Perdue et all, ۱۹۸۷; Louise GAI, Hjulmand, ۲۰۰۳; Long, ۱۹۹۶; Stevens, ۱۹۹۳; Walpole, ۲۰۰۰; Dunnett, ۲۰۰۴; Matzke, ۱۹۹۶; Place, ۱۹۹۸; Honey, ۱۹۹۹; Bookbinder, ۱۹۹۸; Pretty and Vodouhe, ۱۹۹۸.	ایجاد فرصتهای اشتغال برابر برای ساکنان روستایی
SOfield, ۱۹۹۱; Caslake, ۱۹۹۳; Colvin, ۱۹۹۴; De Vidas, ۱۹۹۵ Burlo, ۱۹۹۶; Borman, ۱۹۹۹; Echtner, ۱۹۹۹; Honey, ۱۹۹۹ Stonza, ۱۹۹۹; Hatton, ۱۹۹۹; Zeppel, ۱۹۹۸; Rodriquez, ۱۹۹۹; Chrit, ۱۹۹۸; Drumm, ۱۹۹۸; Matzke, ۱۹۹۶; Schaller, ۱۹۹۸; Edenton, ۱۹۹۷; Nabane, ۱۹۹۶; Gunn, ۱۹۸۸; Woods, ۲۰۰۰ Campanhola, ۱۹۹۹; Fleischer, ۲۰۰۲; Kumar Verma, ۲۰۰۴ Blangy, ۲۰۰۴; Oppermann, ۱۹۹۶; DOT, ۱۹۹۵; Edgell, ۲۰۰۶	تشکیل و توزیع متعادل سرمایه های عمومی در جوامع روستایی، بهبود توسعه روستایی

مدیریت شهری

دوفصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۲۶ پاییز و زمستان ۱۳۸۹
No.26 Autumn & Winter

۲۱۹

تحکیم و وحدت محلی می‌شود؛ سطح زندگی مردم را در «وال» در مروری که بر متون علمی جهان داشته‌اند، به منطقه ارتقاء می‌یابد و به بهبود خدمات و امکانات اجتماعی (از نظر مالی) کمک می‌نماید» (زنجیریان و زاهدی، ۱۳۷۹، ص ۵۴).

«تاثیرات زیست محیطی»: در این رابطه، «ماتیسون» و ساختمانهای قدیمی برای استفاده‌های جدید؛ سوم: سازی) و اماکن تاریخی؛ دوم: تبدیل و تغییر ساختمانهای قدیمی برای استفاده‌های جدید؛ سوم:

جدول ۷. نقاط قوت و ضعف اجتماعی و فرهنگی توریسم در توسعه روستایی؛ ماخذ: نگارندگان.

نکات	مطالعات و تحقیقات
بر انگیزش دلبستگی و تقویت پایبندی روستاییان به آداب و رسوم محلی: سبک معماری، شیوه زندگی سنتی، صنایع دستی و کشاورزی، پوشاک، آوازه و رقصها	De Vidas, ۱۹۹۵; Cole, ۱۹۹۷; Hatton, ۱۹۹۹a Colvin, ۱۹۹۴; Hitchcock, ۱۹۹۷; Bartsch, ۲۰۰۰; Drumm, ۱۹۸۸; Burlo, ۱۹۹۶; Mansperger, ۱۹۹۵; Schaller, ۱۹۹۴; Telfer, ۲۰۰۰; Stevens, ۱۹۹۳; Chambers, ۱۹۹۴; Woods, ۲۰۰۰; Bowry, ۲۰۰۵; Prochazka, ۲۰۰۴; Sweeting, ۱۹۹۹; Ashley, ۲۰۰۰; Burlo, ۱۹۹۶; Long et all, ۱۹۹۰; Gunn, ۱۹۸۸; Campanhola, ۱۹۹۹; Fleischer, ۲۰۰۲; DOT, ۱۹۹۵; Pretty and Vodouhe, ۱۹۹۸; Chamber, ۱۹۹۰.
تاسیس و تقویت موسسات اداری و مدیریتی در روستا	Sofield, ۱۹۹۱; Michaud, Maranda, ۱۹۹۴; De Vidas, ۱۹۹۵; Matzke and Nabane, ۱۹۹۶; Langoya and Long, ۱۹۹۷; Honey, ۱۹۹۸; Schaller, ۱۹۹۸; Rodriquez, ۱۹۹۹; Edgell, ۲۰۰۶; Woods, ۲۰۰۰.
جلوگیری از مهاجرت‌های روستایی	Dunnett, ۲۰۰۴; Borman, ۱۹۹۹; Daniel, ۱۹۹۸; Dearden, ۱۹۹۶; Echtner, ۱۹۹۹; Sears, ۱۹۹۲; Sweeting, ۱۹۹۹; Ashley, ۲۰۰۰; Pretty and Vodouhe, ۱۹۹۸; Perdue et all, ۱۹۸۷; Campanhola, ۱۹۹۹; Blangy, ۲۰۰۴; Oppermann, ۱۹۹۶;
افزایش فرصتهای شغلی و احساس استقلال در زنان روستایی	Louise GAI, Hjulmand, ۲۰۰۳; Hatton, ۱۹۹۹; Stevens, ۱۹۹۳; Gunn, ۱۹۸۸; Kumar Verma, ۲۰۰۴; DOT, ۱۹۹۵; Edgell, ۲۰۰۶.
امکان تعامل روستاییان با مردم خارج از گروه فرهنگی روستایی	Dunnett, ۲۰۰۴; Wilkinson and Pratiwi, ۱۹۹۵; Stevens, ۱۹۹۳; Huang et al, ۱۹۹۸; Sweeting, ۱۹۹۹; Hatton, ۱۹۹۹; Smith, ۱۹۹۴; Langoya and Long, ۱۹۹۷; Saul, ۱۹۹۹; Lakovidou et all, ۱۹۹۵.
افزایش تواناییهای جوانان در اداره سکونتگاههای روستایی	Matzke and Nabane, ۱۹۹۶; Dunnett, ۲۰۰۴; Long et all, ۱۹۹۰; Sears, ۱۹۹۲; Blangy, ۲۰۰۴; Pretty and Vodouhe, ۱۹۹۸.
تجدید حیات نقش بزرگان محلی برای انتقال فرهنگ سنتی به نسلهای بعدی روستایی	Drumm, ۱۹۹۸; Michaud, Maranda, ۱۹۹۴; Gunn, ۱۹۸۸; DOT, ۱۹۹۵; Woods, ۲۰۰۰; Ashley, ۲۰۰۰; Perdue et all, ۱۹۸۷.
افزایش تمایل جوانان روستایی برای اشتغال در فعالیتهای سنتی روستایی	Michaud, Maranda, ۱۹۹۴; Fleischer, ۲۰۰۲; Borman, ۱۹۹۹; Dunnett, ۲۰۰۴; Woods, ۲۰۰۰.

مدیریت شهری

دو فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۲۶ پاییز و زمستان ۱۳۸۹
No.26 Autumn & Winter

■ ۲۲۰ ■

جدول ۸. نقاط قوت و ضعف زیست محیطی توریسم در توسعه روستایی؛ ماخذ: نگارندگان.

نکات	مطالعات و تحقیقات
افزایش ادراک روستاییان از التزام نگهداشت و حفاظت محیط زیست روستایی	Edgell, ۲۰۰۶; Edington, ۱۹۹۷; Alexander, ۱۹۹۹ Langoya and Long, ۱۹۹۷; Gunn, ۱۹۸۸; DOT, ۱۹۹۵ Sears, ۱۹۹۲; Campanhola, ۱۹۹۹; Blangy, ۲۰۰۴; Scaller, ۱۹۹۸; Bowry, ۲۰۰۰; Ashley, ۲۰۰۰; Prochazka, ۲۰۰۴; Sweeting, ۱۹۹۹; TNC, ۲۰۰۲
حفاظت از محیط زیست و حیات وحش	Christ, ۱۹۹۸; Honey, ۱۹۹۸; Hitchcock, ۱۹۹۳ Edgell, ۲۰۰۶; Woods, ۲۰۰۰; Bowry, ۲۰۰۰; Sweeting, ۱۹۹۹; TNC, ۲۰۰۲; Alexander, ۱۹۹۹; Matzke and Nabane, ۱۹۹۶ Edington, ۱۹۹۷; Hitchcock, ۱۹۹۳; Gunn, ۱۹۸۸ Campanhola, ۱۹۹۹; Blangy, ۲۰۰۴; DOT, ۱۹۹۵
بهبود زیرساختهای روستایی و محورهای ارتباطی با پاسداشت محیط	Hitchcock, ۱۹۹۳; Smith, ۱۹۹۴; Wall, ۱۹۹۶ Sears, ۱۹۹۲; Fleischer, ۲۰۰۲; Edgell, ۲۰۰۶; Woods, ۲۰۰۰; Prochazka, ۲۰۰۴; Sweeting, ۱۹۹۹

حفاظت از منابع طبیعت؛ چهارم: روش‌های برنامه ریزی و اعمال کنترلها».

نتیجه گیری و جمع بندی

هدف کلی تحقیق شناسایی اثرات توریسم و ارائه استراتژی و راهبرد جهت توسعه صنعت توریسم در سطح مناطق روستایی، افزایش اثرات مثبت و کاهش اثرات منفی این صنعت، ایجاد تعادل در توسعه و شناسایی و بهره گیری منابع و جاذبه‌های توریستی روستایی و بهره گیری مناسب از آنها در نهایت دستیابی به توسعه پایدار است. تدوین و اجرای طرح‌ها و برنامه‌های جامع توریستی، بمنظور شناسایی و منطقه بندی نواحی توریستی روستایی و مکان‌گزینی و ایجاد امکانات و خدمات برای هر منطقه با توجه به نوع گردشگران و پتانسیل‌ها و توانایی‌های توریستی در آن منطقه با توجه به نوع گردشگران و پتانسیل‌ها و توانایی‌های توریستی در آن منطقه در جهت شناسایی جاذبه‌ها و فرآورده‌های مختلف توریستی روستایی در مناطق مختلف و بهره گیری بهینه و هدفمند از آنها در جهت ایجاد اشتغال و افزایش درآمد روستائیان که در آن بازنگری به نحوه سرمایه گذاری و توزیع امکانات، خدمات و تسهیلات

مدیریت شهری

دوفصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۲۶ پاییز و زمستان ۱۳۸۹
No.26 Autumn & Winter

۲۲۱

توریستی در سطح ملی، منطقه ای و محلی و اولویت دهی تخصیص مجدد این نوع امکانات به مناطق روستایی با قابلیت بالا و متوسط جذب گردشگر دارای اهمیت بخصوصی می‌باشد. همچنین به منظور ایجاد هماهنگی بین دستگاهها و نهادهای مرتبط و شناسایی و برطرف نمودن مشکلات موجود در زمینه مسائل مربوط به مناطق توریستی روستایی، تاسیس یک نهاد چند منظوره را زیر نظر سازمان جهانگردی و ایرانگردی در مراکز مناطق را خواستار می‌باشد. در انتها با توجه به بررسی‌های نظری و فراتحلیل داده‌ها و تجربیات جهانی، به راهکارهایی که می‌تواند در شرایط معاصر ایران مورد توجه و بازنگری قرارگیرد، اشاره می‌شود:

- تلاش در راستای توسعه صنعت گردشگری در مناطق روستایی هدف برای نگهداشت سرمایه‌های ملی و جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی.
- ایجاد سیستم‌های زیرساختی و دفع و بازیافت پسماندهای موجود.
- حفاظت از جنگلها و مراتع از طریق اجرای طرحهای در دست اجرای منابع طبیعی.
- ترمیم و بهسازی جنگل‌های تخریب شده یا در حال تخریب و استفاده از جنگل و طبیعت موجود برای بهره

- رعایت قوانین سازمان میراث فرهنگی و گردشگری در مورد ساخت و سازها (الحاقات و اضافات) با توجه به نیازهای جدید در حوزه زیرساختها و کالدهای فیزیکی مورد نیاز در راستای توسعه گردشگری در مناطق هدف مورد مداخله.

- رعایت استانداردها و معیارهای زیباشناختی برای تطبیق و همگون سازی زیبایی بصری منازل و ابنیه در مناطق گردشگری هدف روستایی.

منابع

۱. پاپلی یزدی، محمدحسین و ابراهیمی، محمدحسین (۱۳۸۱) نظریه‌های توسعه روستایی، انتشارات سمت، تهران، ۱۳۸۱.
۲. حکمت نیا، حسن، موسوی، میرنجف (۱۳۸۵) کاربرد مدل در جغرافیا با تاکید بر برنامه ریزی شهری و ناحیه ای، انتشارات علم نوین.
۳. تقوایی، مسعود و شاپور آبادی، علی احمد (۱۳۸۱) توسعه منطقه برخوردار اصفهان از طریق گسترش توریسم، ماهنامه اجتماعی اقتصادی جهاد، مهر و آبان ۱۳۸۱، شماره ۲۵۳.
۴. معصومی اشکوری، سید حسن (۱۳۸۵) اصول و مبانی برنامه ریزی منطقه ای، انتشارات شیراز.
۵. سامه، رضا (۱۳۸۵) زبان الگو؛ سرمشق طراحی، پایان نامه کارشناسی ارشد معماری دانشگاه تهران، تهران، ۱۳۸۵
۶. خیاطی، مهدی (۱۳۸۲) توریسم روستایی و تاثیر آن بر جوامع روستایی تابند، ماهنامه اقتصادی اجتماعی جهاد، تیر ۱۳۸۲، شماره ۲۵۷.
۷. مخدوم، مجید (۱۳۸۵) شالوده آمایش سرزمین، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
۸. رحیمی، حسین (۱۳۸۱) جهانگردی روستایی و قلمرو آن، ماهنامه سیاسی اقتصادی، شماره ۱۸۶
۹. سامه، رضا (۱۳۸۷) بازشناسی الگوی استقرار طبیعی و شکل گیری بافت روستا، نمونه موردی؛ روستای نای بند، فصلنامه آبادی ۱۳۸۷.
۱۰. رنجبران، بهرام و زاهدی، محمود (۱۳۷۹) برنامه ریزی توریسم در سطح ملی و منطقه ای، ترجمه جهاد

برداری از پارک جنگلی در همان وضعیت موجود و بدون هر نوع تغییر در منابع طبیعی و وضع موجود در هر محدوده مورد مداخله.

- تعیین مناطق حفاظت شده در هر محدوده مورد مداخله بصورت کارآمدتر در روند مداخلات احتمالی بعد از فرایند برنامه ریزی گردشگری.

- تشکیل کارگروه ویژه حفاظت منابع طبیعی و تشکیل نهادها، ارگانهای خصوصی (NGO) در رابطه با حفاظت از محیط زیست در وضع وجود.

- تشکیل کلاسها و دوره‌های آموزشی نحوه نگهداری و حفاظت از محیط زیست و زیست بوم محدوده مورد مداخله.

- تهیه بروشورها، کاتالوگها و بسته‌های توضیحی برای گردشگران در رابطه با چرایی و چگونگی احترام به، و حفاظت از، محیط زیست؛ بالاخص برای کودکان و جوانان.

- ساخت مرکز تفریحی-گردشگری باغ پرندگان یا باغ گل که در ضمن افزایش میزان جاذبه‌های طبیعی در جذب و نگهداشت گردشگر، و حفاظت موثر از رودخانه‌های موجود و جلوگیری از ورود فاضلابهای مختلف (خانگی و موارد مشابه) به آن.

- نظام مند کردن و مدیریت کارآمد بازار صنایع دستی و محلی در مناطق هدف مورد مداخله.

- توسعه بازار و بازارچه موجود از لحاظ مولفه‌های کالبدی، نظارتی و حمایتی و در عین حال در نظر گرفتن و شکل ساختار مدیریتی جدید برای نظارت بر سیستم مدیریت اقتصادی بازار.

- تشکیل نهادی برای جذب سرمایه گذارهای معطوف به مناطق گردشگری هدف روستایی تحت عنوان نهاد جذب سرمایه گذاری های ملی، منطقه ای و محلی.

- ایجاد اشتغال برای ساکنان در چهارچوب تولید شغل در بخشهای: راهنمایی و اطلاع رسانی به گردشگران، تولید و عرضه و فروش صنایع دستی محلی، ایجاد اشتغال فصلی از طریق برگزاری فستیوالهای محلی و هنری و یا موارد مشابه دیگر.

- مرمت و بهسازی و مقاوم سازی ساختمانها و بافتهای فرسوده و قدیمی در مناطق گردشگری هدف.

مدیریت شهری

دو فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۲۶ پاییز و زمستان ۱۳۸۹
No.26 Autumn & Winter

۲۲۲

24. Sharply, Julia (1997) *Rural Tourism: An Introduction*, Thomson Business Press, London, p. 113.
25. Epler Wood, Megan (1998) *Meeting the global challenge of community participation in ecotourism: case studies and lessons from Ecuador*. American Verde. Working Paper No. 2. Latin American and Caribbean Division. Arlington, VA: The Nature Conservancy.
26. Chambers, Robert (1995) *Shortcut and Participatory Methods for Gaining Social Information for Projects*. IN Cernea, Michael M., ed. 1995. *Putting People First: Sociological Variables in Rural Development*, 2nd. New York: Oxford University Press. p. 515-534.
27. Austin-Green, Alison (1994) *St. Kitts and Nevis Environment and Tourism Awareness Program (ETAP): OAS Consultant's Report*. Washington, DC: Organization of American States (OAS).
28. Ashley, Caroline (2000) *The Impacts of Tourism on Rural Livelihoods: Namibia's Experience*, Working Paper 128. London: Overseas Development Institute.
29. Steck, Birgit, Wolfgang Strasdas, and Evelyn Gusted (1999) *Tourism in Technical Cooperation: A Guide to the Conception, Planning and Implementation of Project accompanying Measures in Regional Rural Development and Nature Conservation*. Ashburn, Germany: Deutsche Gesellschaft für, Technische Zusammenarbeit (GTZ) GmbH.
30. Ashley, C. (1998) 'Tourism, Communities and National Policy: Namibia's Experience', *Development Policy Review*, 16 pp. 265-280. UK: Blackwell Publishers.
31. Ashley, C. and LaFranchi, C. (1997) 'Livelihood strategies of rural households in Caprivi: implications for conservancies and natural resource management' DEA Research Discussion Paper 20. Win hook, Namibia: Directorate of Environmental Affairs, Ministry of Environment and Tourism.
32. Long, P. T., R. R. Perdue, and L. Allen (1990). "Rural Resident Tourism Perceptions and Attitudes by Community Level of Tourism." *Journal of Travel Research*, 28 (winter): 3-9.
33. O'Brien, D. J., and E. W. Hassinger (1992). "Community Attachment among Leaders in Five Rural Communities." *Rural Sociology*, 57

- دانشگاهی اصفهان، ۱۳۷۹.
۱۱. سایت آشنایی (۱۳۷۵) *راهبردهای توسعه و روستاییان فقیر*، شاهپوری، بهنام، مرکز تحقیقات و بررسی های مسایل روستایی، تهران، ۱۳۷۵.
۱۲. قادری، اسماعیل (۱۳۸۲) *نقش گردشگری روستایی در توسعه پایدار*، پایانامه دکتری، تربیت مدرس.
۱۳. مهدوی، داوود (۱۳۸۲) *نقش توریسم در توسعه نواحی روستایی پیرامون شهرها*، پایان نامه کارشناسی ارشد، تربیت مدرس.
۱۴. قادری، زاهد (۱۳۸۳) *اصول برنامه ریزی توسعه پایدار گردشگری روستایی*، تهران، سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور.
۱۵. استیگلیتز، جوزف (۱۳۸۳) *جهانی شدن و مسایل آن*، مترجم حسن گلریز، چاپ دوم، تهران، نشر نی.
۱۶. ریچاردسون، هری دبلیو و تارون رو، پیترام (۱۳۷۷) *سیاستگذاری منطقه ای، معاونت امور مناطق و مجلس*، دفتر برنامه ریزی منطقه ای، تهران، انتشارات سازمان برنامه و بودجه
۱۷. صباغ کرمانی، مجید (۱۳۸۰) *اقتصاد منطقه های (تئوری و مدل ها)*، چاپ دوم، تهران، نشر لیلی.
۱۸. لطیفی، غلامرضا (۱۳۸۶) *نیم نگاهی به سابقه و نظام برنامه ریزی در ایران*، فصلنامه اطلاعات سیاسی اقتصادی، شماره ۱۵۴.
19. Stimson, R.J. et al (2006) *Regional Economic Development, Analysis and Planning Strategy*, Springer, Second edition
20. Glasson, John and Tim Marshall (2007) *Regional Planning*, Rutledge
21. Perdue, R.R., P. Lang and L. Allen (1987), *Rural Resident Tourism Perception and Attitudes*, in *Annals of Tourism Research*, Vol.14, PN.420-429.
22. Louise GAI, Hjulmand (2003), *Tourism As a development Strategy in Rural areas: Adjacent to the Crocker Range Nation Park, Sabah, Malaysia*, ASEAN Review of Biodiversity and Environmental Conservation, pp.45-67.
23. WTO (1994) *National and Regional Tourism Planning: Methodologies and Case Studies*, London: World Tourism Organization and Rout ledge.

- (winter): 521-34.
34. Sears, D. W., and N. Reid (1992). "Rural Strategies and Rural Development Research: An Assessment." *Policy Studies Journal*, 20 (2): 301-9.
35. Woods, Mike D., V. Jack Frye, and Stanley R. Ralston (1999) *Blueprints for Your Community are Future: Creating a Strategic Plan for Local Economic Development*. Stillwater, OK: Oklahoma Cooperative Extension Service, WF-916.
36. Mackay, Hugh (1997) *Generations: Baby Boomers, their parents and their children*, Pan Macmillan Australia.
37. Eadington, W. R., and M. Redman (1991). "Economics and Tourism." *Annals of Travel Research*, 18:41-56.
38. Gunn, C. A. (1988). *Tourism Planning*. 2d Ed. New York: Taylor and Francis.
39. Swarbrooke, J (1996) *Culture, Tourism, and Sustainability of Rural Areas in Europe* in Robinson, M., Evans, N., Callaghan, P., 1996, *Managing Cultural Resources for the Tourist: Tourism and Culture - Towards the 21st Century (Conference Proceedings)*, University of North Umbria, Newcastle, UK.
40. DOT, (1993) *Rural Tourism: Tourism Discussion Paper Number 1*, Commonwealth Department of Tourism, and Canberra.
41. Huang, Y. H., and W. P. Stewart (1996) "Rural Tourism Development:
42. *Shifting Basis of Community Solidarity.*" *Journal of Travel Research*, 34 (spring): 26-31.
43. Dean, D. L. (1994) "How to Use Focus Groups." In *Handbook of Practical Program Evaluation*, edited by Joseph S. Wholey, Harry P. Hatry, and Kathryn Newcomer. San Francisco: Jossey-Bass, pp. 338-49.
44. DOT (1995) *Tourism - Australia's Passport to Growth: A National Tourism Strategy, Implementation Progress Report Number 2*, October 1995, Commonwealth Department of Tourism, Canberra..
45. Oppermann, M (1996) *Rural Tourism in Southern Germany*, *Annals of Tourism Research*, Vol 23, Num 1, Pergamum Press, USA
46. Sanjay Kumar Verma (2004), *Cooperatives and Tourism : An Asian Perspective*, Available: www.coop.orgti-cacartagenaverma.pdf
47. Clayton Campanhola,(1999), *Tourism in the rural area as a new Opportunity for small farmers*, Available: www.eco.unicamp.br/publicacoestextosdownloadtexto72.pdf
48. Vaugeois, Nicole L. (2004), *Informing rural tourism development*
49. *through the rapid rural appraisal method: Insights from Northwestern Canada*, Available: www.esf.edu/NET2006/Vaugeois%20NET.pdf

مدیریت شهری

دو فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۲۶ پاییز و زمستان ۱۳۸۹
No.26 Autumn & Winter

■ ۲۲۴ ■